

3. Зязюн І.А. Філософія педагогічної дії / І.А. Зязюн: монографія. – Черкаси: Вид. від. ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. – 608 с.
4. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность / Ю.Н. Караулов. – Изд. 2-е, стереотип. – М.: Едиториал УРСС, 2002. – 264 с.
5. Мацько Л. Українська мова в освітньому просторі / Любов Мацько: навч. посіб. для студентів-філологів освітньо-кваліфікаційного рівня “магістр”. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – 606 с.
6. Мова наша – українська: навч.-метод. посіб.: Л.І.Мацько, О.М.Семенов, Н.Б.Голуб / За ред. Л.І.Мацько. – К.: Богданова А.М., 2011 – 512 с.
7. Салащенко Г. М. Дидактичні умови організації навчального діалогу “вчитель – учень” у процесі вивчення гуманітарних дисциплін в загальноосвітній школі: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.09 / Г. М. Салащенко. – Кривий Ріг, 2008. – 24 с.
8. Щербан Т.Д. Психологія навчального спілкування: Монографія. – К.: Міленіум, 2004. – 345 с.
9. Яшенкова О.В. Основи теорії мовної комунікації: навч. посіб /О.В.Яшенкова. – К.: ВЦ “Академія”, 2010. – 312с.

Семенов Е.Н.

ДИАЛОГ ЯЗЫКОВЫХ ЛИЧНОСТЕЙ В ИЗМЕРЕНИЯХ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ

Статья посвящена рассмотрению диалога учителя и ученика старшей профильной школы как языковых личностей в измерениях педагогического взаимодействия. Акцентировано внимание на особенностях культуры чтения и слушания как средства успешного образовательно-культурного диалога на уроках украинского языка.

Ключевые слова: учитель, ученик, языковая личность, украинский язык, старшая профильная школа, образовательно-культурный диалог, педагогическое взаимодействие.

Semenog O.M.

DIALOGUE LANGUAGE PERSONALITY WITHIN THE PEDAGOGICAL INTERACTION

The article is devoted to the review of dialogue between teacher and senior school pupil as language personalities in the light of pedagogical interaction. It is focused on the features of culture reading and hearing as a condition of successful educational and cultural dialogue on Ukrainian language lessons.

Key words: teacher, student, language personality, Ukrainian, senior profile school, educational and cultural dialogue, educational cooperation.

УДК 378:81'271-057

Хом'як І.М.

НАУКОВИЙ СТИЛЬ ЯК ОБ'ЄКТ ВИВЧЕННЯ СТИЛІСТИКИ

У статті аналізуються методи і прийоми опрацювання текстів наукового стилю, їх аналіз на лекційних і практичних заняттях зі стилістики української мови.

Ключові слова: стилі української мови, науковий текст, методи і прийоми навчання, лекція, практичне заняття.

Текст являє собою науково-мовну реалізацію системи інформації. На думку П.Ю.Сурміна, його можна розглядати як деяку лінійну послідовність знаків, що передаються кодами. Залежно від характеру цих кодів тексти можуть бути: письмові, усні, технотронні, що задаються за допомогою засобів радіо, звукозаписові, машинної пам'яті і т.ін. Науковий текст має раціональний характер, складається із суджень, умовиводів, побудованих за правилами логіки науки і формальної логіки [8. с. 5-6].

Проблемі аналізу наукового стилю присвячено праці Л.І.Мацько, Н.Д.Бабич, О.Д.Пономарева, Н.Б.Голуб, Т.В.Симоненко, О.М.Семенов та ін. Мета нашої статті –

проаналізувати методику опрацювання наукового тексту на заняттях із сучасної української літературної мови.

Найпоширенішою формою організації навчального процесу у вищій школі є лекція. С.Д.Смирнов виокремлює такі види лекцій: 1. За загальними цілями: навчальні, настановчі, агітаційні, виховні, розвивальні. 2. За науковим рівнем: академічні, популярні. 3. За дидактичними завданнями: вступні, заключно-узагальнювальні, настановчі, оглядові, лекції-консультації, лекції-візуалізації. 4. За способом викладу матеріалу: монологічні, бінарні, лекції-конференції [7, с. 166].

У процесі лекційного викладу аналізованого матеріалу слід з'ясувати місце наукового стилю серед функціональних стилів української мови, охарактеризувати його різновиди.

У "Курсі історії української мови" (т. I, К., 1958) з-поміж інших виокремлено стиль наукового викладу; І.Г.Чередниченко іменує його як мову наукової і технічної літератури; більшість дослідників вдається до традиційної назви – науковий стиль (А.П.Коваль, Л.І.Мацько, О.М.Мацько, О.М.Сидоренко, О.Д.Пономарів, Н.В.Ботвіна, Н.Д.Бабич та ін.).

Класифікацію стилів Н.В.Ботвіної [2] Н.Д.Бабич розширила стильовими різновидами [1, с. 11]. Так, серед книжних стилів чільне місце посідає науковий, до якого входять такі різновиди: власне науковий, науково-популярний, науково-навчальний, науково-технічний. А.П.Коваль підстилями називає власне науковий (науково-технічний), науково-діловий, науково-популярний, науково-навчальний, науково-публіцистичний [3, с. 8]. О.Д.Пономарів виокремлює такі різновиди наукових текстів: суто науковий (нова інформація призначена для фахівців певної галузі науки), науково-публіцистичний (наукова проблема висвітлюється з погляду публіциста), науково-популярний (має за мету зацікавити науковою інформацією широке коло людей, незалежно від рівня фахової підготовки), науково-навчальний (підручники, посібники та інша література, призначена для навчальних закладів усіх типів), виробничо-технічний (література, що обслуговує різні сфери господарства й виробництва) [5, с. 10-12]. Л.І.Мацько, О.М.Сидоренко, О.М.Мацько акцентують увагу на трьох підстилях: власне науковому (монографія, стаття, наукова доповідь, повідомлення, тези), науково-популярному (виклад наукових даних для нефхівців – книги, статті у неспеціальних журналах), науково-навчальному (підручники, лекції, бесіди тощо) [4, с. 284].

Слід сказати, що в порівнянні, наприклад, із художнім науковий стиль української мови досліджувався дещо пізніше. Виникає питання, чим це зумовлено. Багато українських учених зробили вагомий вклад у світову науку, працюючи за кордоном, проте не завжди ми враховуємо, що вони є часткою наукового потенціалу української нації, до того ж окремі роботи публікували рідною їм мовою.

Важко заперечити І.М.Дзюбі в тому, що Україні потрібно повернути імена видатних учених, чийми винаходами пишається увесь світ. Серед них: М.В.Остроградський – "батько російської математики", який створив власну школу в галузі механіки; І.Сікорський, учений США, – "людини-гелікоптер"; Г.Ф.Вороний – найбільш цитований математик у світі; І.Я.Горбачевський – професор-хімік Празького медуніверситету; учений-фізик, філософ і перекладач, громадський діяч і публіцист, професор, завідувач першої в Європі кафедри фізики та електротехніки Німецької вищої технічної школи І.П.Пуллой; засновник і директор Інституту кристалофізики в Берліні О.Стасів; О.-М.Біланюк здобув ступінь доктора наук у Мічиганському університеті, основний напрямок діяльності – експериментальна ядерна фізика; Ю.Б.Кістяківський – професор Принстонського і Гарвардського університетів, співавтор водневої, а потім і нейтронної бомб та багато-багато інших.

На жаль, історичні обставини не сприяли розвитку української науки. Відсутність наукових установ та вищих навчальних закладів в Україні за часів російського царату, заборони викладати в освітніх закладах і друкувати книги українською мовою мали негативні наслідки для розвитку наукового стилю. Наукова термінологія, за свідченням Л.І.Мацько, почала формуватися в давній книжній українській мові частково за зразками грецької і латинської мов, а почасти із власне українських мовних ресурсів, про що свідчать

монографії, трактати, послання українських учених Острозької академії, Львівського братства, Києво-Могилянської академії, Києво-Печерської лаври.

Науковий стиль нової української мови, як зазначає Л.І.Мацько, почав формуватися із середини ХІХ ст. спочатку як науково-популярний стиль [4, с.282]. Осередком гуртування українських науковців був журнал “Основа”, а також заснована в 1868 році “Просвіта”. З 1907 р. почало діяти “Українське наукове товариство” в Києві. На кінець ХІХ ст. було вироблено загальнонаукову, гуманітарну й фахові термінології.

В умовах незалежної Української держави активізувався розвиток наукового стилю. Основними рисами його є понятійність, предметність, об’єктивність, точність, логічність, аргументованість викладу.

На сьогодні, наприклад, розроблено проект типової програми кандидатського іспиту з української мови (за професійним спрямуванням) “Українська наукова мова”, автори якого – П.Ю.Гриценко, С.Я.Єрмоленко, А.Ю.Пономаренко, С.Г.Чемеркін [9]; укладено програми спецкурсів, зокрема з “Основ наукового мовлення” Т.В.Симоненко, що ґрунтується на сучасних підходах особистісно орієнтованого навчання, враховує принципи антропологізму та антропоцентризму, наступності та системності в підготовці майбутнього вчителя-словесника [6].

На практичних заняттях зі стилістики української мови варто вдатися до інтерактивних технологій, зокрема до такого прийому кооперативного навчання, як “Акваріум”, що розвиває у студентів уміння дискутувати й аргументувати висловлювані думки, наприклад, під час аналізу різновидів наукового стилю.

Для цього студенти об’єднуються у 4 підгрупи по 5-6 чоловік у кожній. Завдання полягає у визначенні різновиду пропонованого викладачем наукового тексту й обґрунтуванні його.

Ілюструємо результати роботи.

Текст № 1.

Позитивним моментом атомарного підходу є намагання тлумачити лексичне значення в термінах дискретних ознак, які слугують засобом “членування інформації”. В аспекті типологічних досліджень такий погляд узгоджується з ідеєю членування фізичного континууму, в межах якого мови можуть проводити одні й ті самі або різні розмежування. Зокрема, дослідження лексем на позначення кольору виявили розходження в кількості та номенклатурі кольороназв у різних мовах, що, як вважається, зумовлено допустимістю множинності способів членування та довільністю дискретизації колірної спектра. Феномен дискретизації колірної континууму визначають два чинники: класифікаційна та інтерпретаційна поведінка людини, що в контексті когнітивного підходу до тлумачення значення свідчить про гносеологічну природу елементарних смислів (Деменчук О.В.).

Текст належить до книжного стилю, наукового виду, власне наукового різновиду. Насичений науковою лексикою, мовознавчими термінами: атомарний підхід, лексичне значення, дискретизація, лексема, когнітивний підхід та ін.

Важливою ознакою власне наукового стилю є послідовне вживання інтернаціоналізмів, що відображено в тексті: континуум, феномен, номенклатура, гносеологічний та ін.

Використання безособових дієслів (вважається, свідчить, визначають) та вживання форм на -но, -то (зумовлено) також підтверджує правильність визначеного різновиду, адже в таких текстах здебільшого йдеться про наукові результати, висновки з проведеного дослідження.

Стиль викладу – чіткий, позбавлений суб’єктивних оцінок. Усі речення розповідні, словесно розгалужені, автор використовує складні синтаксичні конструкції.

Текст № 2.

Орфографія – 1) система однакових написань, що історично склалася, яку використовують у писемному мовленні; 2) розділ мовознавства, який вивчає й опрацьовує систему правил, що забезпечують однакові написання.

Орфографія будь-якої мови ґрунтується на певних принципах. Орфографічні принципи визначають вибір одного написання там, де є орфограми, тобто там, де можливі два чи більше різних написань. На основі цих принципів встановлюються орфографічні правила. Залежно від того, який принцип є провідним при позначенні звукового складу слів у тій чи іншій національній орфографії, говорять про основний принцип цієї орфографічної системи загалом. Існує чотири принципи орфографії: фонетичний, морфологічний, історико-традиційний та ідеографічний (Кочерган М.П.).

Текст належить до наукового стилю, навчально-наукового різновиду, призначений для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. Характеризується об'єктивністю, абстрактністю, точністю викладу матеріалу та відсутністю емоційно-експресивної лексики. Текст насичений спеціальною термінологією, що притаманна навчально-науковому підстилю (орфографія, орфографічні принципи, орфограма, орфографічне правило), науковими термінами (система, принцип, правило), використовуються типові сполучники і сполучні слова (що, залежно від того, який).

Вищенаведеному тексту характерні чіткі за будовою прості поширені речення і складні – з підрядними означальними. Особові конструкції (система склалася; розділ вивчає; орфографія ґрунтується) переважають над безособовими (встановлюються). У реченнях прямий порядок слів, вони ускладнені однорідними членами (фонетичний, морфологічний, історико-традиційний, ідеографічний), що служить для повного і логічного викладу наукового матеріалу.

Текст № 3.

Сніжно-біла акрилова емульсія – це суспензія пігментів і наповнювачів у водній дисперсії акрилової смоли з додаванням допоміжних засобів. Призначена для декоративного фарбування стін і стель із цементних, цементно-вапняних, вапняних, гіпсових, дерев'яних матеріалів. Створює матове, сніжно-біле покриття з відмінною адгезією до основи і підвищеною стійкістю до стирання.

Поверхня, яка буде фарбуватися, має бути сухою та очищеною. Свіже цементно-вапняне тинькування можна фарбувати через 4 тижні після накладання, гіпсове – через 2 тижні, раніше тиньковані поверхні – після шліфування та очищення від пилу. Потрібно розмішати фарбу і наносити пензлем, валиком або гідродинамічним розпилювачем у 2 шари. Для накладання першого шару на нову поверхню розведіть фарбу, додаючи 20 відс. води. Для фарбування заґрунтованої поверхні фарбу розводити не потрібно. Упродовж та після виконання робіт слід провітрити приміщення до зникнення запаху. Зберігати в недоступному для дітей місці (з журн.).

Текст належить до книжного стилю, наукового виду, виробничо-технічного різновиду. Описується засіб, який використовується у господарстві і призначений для створення матеріальних цінностей. Основним завданням цього тексту є максимально точно донести певну інформацію до читачів. Це досягається логічно обґрунтованим викладом фактичного матеріалу, без уживання емоційно забарвлених слів, виразів і граматичних конструкцій. Слова використовуються у прямому значенні, частотність термінів також сприяє однозначності тексту. Потрібно відзначити, що при всій своїй стилістичній віддаленості від розмовної мови виробничо-технічний текст включає в себе не лише термінологічну і спеціальну лексику, а й велику кількість загальноживаних слів, що забезпечують доступність та розуміння інформації. Текст насичений запозиченими словами, а також містить цифрові дані.

Текст № 4.

Виняткові характеристики радіотелескопа УТР-2 із системою УРАН дали змогу вітчизняним ученим проводити унікальні дослідження й одержати надзвичайно цінні наукові результати. За понад 40-річний період роботи декаметрової радіоастрономії в Україні було виконано величезний обсяг досліджень, які переважають 10 наукових напрямів. Для вивчення виявилися доступними практично всі об'єкти всесвіту – від найближчого оточення Землі, Сонячної системи, нашої Галактики – до найвіддаленіших космічних об'єктів. Нині

близько 90 відс. усіх даних, що надходять у декаметровому діапазоні – найбільш довгохвильовій ділянці спектра космічного випромінювання, яка ще доступна для спостережень із поверхні Землі, – отримуються за допомогою українських радіотелескопів (Мар'їн Ю.).

Текст належить до науково-популярного різновиду наукового стилю, оскільки, з одного боку, характеризується науковим викладом інформації (достовірність, чіткість, логічність, послідовність), а з іншого – спрямований на зацікавлення нефакхівців фактами, явищами, актуальними проблемами радіоастрономії (доступність, популярність). Тексту властива стандартизація у висловах, широке вживання сталих словесних формул, наприклад: дати змогу, одержати результати, проводити дослідження. Лексика здебільшого нейтральна, вживається в прямому значенні. Широко використовуються терміни та термінологізовані сполуки, які подекуди пояснюються, що забезпечує краще розуміння інформації (декаметрова радіоастрономія, Сонячна система, Галактика, декаметровий діапазон, довгохвильова ділянка спектра). Найчастіше вживаються іменні частини мови (віддієслівні іменники на –нн(я): випромінювання, спостереження; відносні прикметники), а також безособові дієслова. Надається перевага простим ускладненим реченням або складнопідрядним із підрядними означальними.

Студенти кожної підгрупи почергово сідають у центрі аудиторії і після 5-7-хвилинного обговорення доходять спільного висновку-рішення. Водночас однокурсники з інших підгруп не втручаються в хід дискусії. Після того, коли представник однієї підгрупи обгрунтує приналежність тексту до певного різновиду наукового стилю, викладач звертається до всіх студентів:

– Чи правильно визначено різновид тексту наукового стилю?

– Наскільки глибоко аргументований висновок?

Далі місця в “акваріумі” почергово займають студенти інших підгруп. Після чого викладач підбиває підсумки роботи, визначає, наскільки вправно виконано стилістичні дослідження.

Отже, опрацювання наукових текстів на практичних заняттях, характеристика їх у лекційному матеріалі сприяє усвідомленню студентами того, що тексти аналізованого стилю містять наукову інформацію, служать для доведення теорій, обгрунтування гіпотез, результатів досліджень, зокрема і в студентських кваліфікаційних роботах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бабич Н.Д. Практична стилістика і культура української мови / Н.Д.Бабич. – Львів: Світ, 2003. – 432 с.
2. Ботвіна Н.В. Офіційно-діловий та науковий стилі української мови / Н.В.Ботвіна. – К., 1998. – 190 с.
3. Коваль А.П. Практична стилістика сучасної української мови / А.П.Коваль. – К.: Вища школа, 1987. – 352 с.
4. Мацько Л.І., Сидоренко О.М., Мацько О.М. Стилiстика української мови / Л.І.Мацько та ін. – К.: Вища школа, 2003. – 462 с.
5. Пономарів О.Д. Стилiстика сучасної української мови / О.Д.Пономарів. – К.: Либiдь, 1992. – 248 с.
6. Симоненко Т.В. Основи наукового мовлення. Програма спецкурсу / Т.В.Симоненко. – Черкаси, 2006. – 52 с.
7. Смирнов С.Д. Педагогика и психология высшего образования / С.Д.Смирнов. – М.: Академия, 2003. – 304 с.
8. Сурмін Ю.П. Наукові тексти: специфіка, підготовка та презентація / Ю.П.Сурмін. – К.: НАДУ, 2008. – 184 с.
9. Українська наукова мова (Типова програма кандидатського іспиту з української мови) / П.Ю.Гриценко та ін. // Дивослово. – 2010. – № 8. – С.34-35.

Хомяк И.Н.

НАУЧНЫЙ СТИЛЬ КАК ОБЪЕКТ ИЗУЧЕНИЯ СТИЛИСТИКИ

В статье анализируются методы и приемы разбора текстов научного стиля, их анализ на лекционных и практических занятиях по стилистике украинского языка.

Ключевые слова: стили украинского языка, научный текст, методы и приемы обучения, лекция, практическое занятие.

Homyak I.N.

SCIENTIFIC TEXT AS AN OBJECT OF STYLISTICS STUDYING

The article presents an analysis of methods and techniques of texts in scientific style processing, their analysis which are used during lectures and workshops of Ukrainian language stylistics.

Key words: styles of Ukrainian language, scientific text, methods and techniques of studying, lecture, workshop.

УДК 371.32

Антончук О.М.

РЕАЛІЗАЦІЯ МОВЛЕННЕВОЇ ЛІНІЇ ЗМІСТУ НАВЧАННЯ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ОРФОГРАФІЇ В ОСНОВНІЙ ШКОЛІ

Статтю присвячено обґрунтуванню необхідності застосування мовленнєвих завдань як засобу реалізації комунікативно-діяльнісного підходу до вивчення орфографії у середніх класах, виявленні специфіки цього типу завдань і вправ.

Ключові слова: орфографія, комунікативно-діяльнісний підхід, творчі вправи.

Нині школа покликана формувати суспільно активну, творчу особистість, яка здатна самостійно мислити, приймати нестандартні рішення, висувати і реалізувати нові, сміливі ідеї. Цей підхід відображений у нормативних документах [2; 4; 5], які орієнтують вчителів-словесників на першочерговий розвиток умінь у всіх видах мовленнєвої діяльності.

У програмі виділена окрема мовленнєва змістова лінія, яка подається за принципом структурної семантичності, передбачає поступове ускладнення і поглиблення мовленнєвознавчих понять та формування відповідних умінь [4, с. 5]. Ця лінія є основною для визначення рівня навчальних досягнень учнів з предмета, оскільки вимоги до засвоєння її змісту є спеціальними. Призначення мовленнєвої змістової лінії полягає в забезпеченні цілеспрямованого формування і вдосконалення вмінь та навичок в аудіюванні, читанні, говорінні, письмі [4].

Комунікативно-діяльнісний підхід до вивчення української мови спонукає вчителя розвивати мовлення учнів не лише на спеціально відведених для цього уроках, а й систематично під час засвоєння будь-якого мовного матеріалу, зокрема й орфографії.

За необхідність навчання правопису у зв'язку з розвитком мовленнєвих умінь і навичок висловилися С.Х.Чавдаров, Г.І.Купрієнко, М.Г.Стельмахович, В.Я.Мельничайко та ін. Сучасні дослідники М.І.Пентилюк, К.М.Плиско, І.М.Хом'як, Г.Т.Шелехова вирішують проблему вдосконалення методів і прийомів вивчення мови з метою ефективного впливу на мовленнєві здібності школярів. Великого значення вчені надають розвиткові усного і писемного мовлення учнів, мовленнєвій культурі юної особистості.

Сьогодні навчання української мови вимагає комунікативного спрямування, для того щоб забезпечити активну мовленнєву діяльність школярів, викликати в них бажання висловлюватися, взаємодіяти зі співрозмовником, збагачувати мовлення з погляду лексичної і граматичної будови.

Засобом формування мовних і мовленнєвих умінь можуть слугувати ситуативні завдання, які допомагають надати мовному завданню або вправі комунікативної